

YOLSUZLUK İLE MÜCADELE KONUSUNDA KİMİ KAVRAMLAR VE UYGULAMALARI*

İhsan Erdem SOFRACI¹

ÖZET

Bu çalışmada, yolsuzlukla mücadele konusunda başarılı olmak için ekonomik ve sosyal uygulamaların sonuçları ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu uygulamaların bazıları sadece yolsuzlukla mücadele konusunda yeni yöntemler önermeyi değil, aynı zamanda bir bütün olarak siyasi otorite ve iş dünyası için daha fazla mali şeffaflık sağlamayı amaçlamaktadır. Genel olarak bu kavramları literatürde şu şekilde kavramlaştırmak mümkündür: Politik davranışlar ve bunun bürokrasiye yansımaları, kurumsal sosyal sorumluluk, lobi faaliyetleri ve iş etiğidir. Elbette bu süreci etkileyen birçok etmen söz konusu olabilir, ancak bizim hipotezimiz bu kavramlarla sınırlanmıştır. Nihayet, ulaştığımız sonuçları temelde şu şekilde sıralayabiliriz: ilk olarak, politik davranışlar ekonomideki bazı kayıtdışı faaliyetlerin temel nedeni olarak görülebilir ve bu durum bireyler için, bürokrasi adına ihtiyari gücün artması olarak algınabilir. İkinci olarak, kurumsal sosyal sorumluluk sadece çokuluslu şirketleri ve yatırımlarını değil, aynı zamanda yatırım yapılan ülkedeki sosyo-ekonomik yapıdaki algının değişmesi yönünde yapacağı etkilerle tanımlanmıştır. Nihayet, lobi faaliyetleri ve iş etiği teknoloji toplumu için şimdilik yeni kavramlar gibi algılanmaktadır. Çünkü, eğer bu yeni kavramları ekonomide doğru yönetemezsek, genel olarak global ekonomilerde olası dramatik sonuçların doğması kaçınılmazdır.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzlukla mücadele, kayıtdışı faaliyetler, Kurumsal Sosyal Sorumluluk

ABSTRACT

In this study, We could be try to compose economic and social implementation result for succeed combat against corruption. Some of them would be given not only new instruments to the transition countries for combat against corruption but also provide new ways for more transparency to the government and business generally. These phenomenons have been entered to the literature that: Political behavior and its incidence to bureaucracy, corporate social responsibility, lobby activities and business ethics. Actually, there are a lot of items has been affected to this process as a whole, but our hypothesis are constraint within these phenomenons. Eventually, we could reach some conclusion about our mainly topics: First of all; political behavior already has defined as main reason some informal activities in the economies and this situation could be understanding for people means that, increase discretionary power in the bureaucracy. Secondly, the corporate social responsibility has been defined not only multinational enterprises and their investment, but also has been impact some understanding in host country deal with socio-economic structure. Finally, the lobby activities and business ethics understand new concept for technological community for

¹ Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye, erdemsofraci@hotmail.com

*Bu makalenin İngilizce özeti, 28-30 Haziran 2016 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen ICOPEC 2016 kongresi özet kitapçığında yayımlanmıştır.

now. Because, if we're not managed these new concept in economy, these could be cause possible dramatical results on the global economy inevitably.
Keywords: corruption, informal activities, corporate social responsibility

Giriş

Bu çalışmamızda temel amacımız, gittikçe artan ölçüde bir sorun olmaya başlayan yolsuzluk sürecini farklı açılardan tartışmaya açmaktır. Bu farklı açılardan kastettiğimiz şey; farklı kavramlar ve bu kavramların nasıl uygulandığıdır. Bu kavramları seçerken amacımız, hem geçiş ekonomileri başta olmak üzere yeniden yapılanan ekonomilerin yaşadıkları farklı deneyimleri değerlendirmek hemde küreselleşme sürecinin aktörlerinin yolsuzluk deneyimlerini beraber değerlendirme çabasıdır. Bunu yaparken temel hipotezimiz; yolsuzluk algısı ve yolsuzlukla mücadele konusunda, mali sosyolojik terminolojiyi de dışarıda bırakmadan, yeni birkaç kavramı tartışmaya açma gayretidir.

Bu kavramlar hipotezimizin temel dayanak noktalarını oluşturmaktadır. Bu kavramların ilki, politik aktörlerin bu sürece etkileri ile ilgili öne çıkan bazı yaklaşımlardır. Elbette bu konuyla ilgilenen birçok araştırmacı, politik karar alıcıların süreçte ne kadar etkili olduklarını ve yolsuzluk konusunda farklı ülkelerde benzer davranış modellerinin birçok kez dile getirilmiş olduğunu bilirler. Buradaki amaç, bunların tekrar edilmesinden çok, farklı bakış açılarının etkinlik ve kaynak dağılımı noktasında bize yeni şeyler söyleme umududur. Hipotezimizdeki ikinci unsur, kurumsal sosyal sorumluluk kavramına ve bunun uygulanışına dikkat çekmektir. Böylece, bu kavramın yolsuzluk algısı üzerinde etkisinin olup olmadığı noktasında bir tartışma açmak mümkün olabilecektir. Üçüncü ve dördüncü unsur lobi faaliyetleri ile iş etiği kavramlarına işaret etmektedir. Bu iki kavramın yolsuzluk ile mücadele noktasında katkısının olup olmayacağı ve/veya nasıl uygulanacakları noktasında öne çıkan hususlar tartışmaya açılmaktadır. Bu hususlar değerlendirilirken, özellikle geçiş ekonomileri bağlamında, ülke uygulamalarına da değinmek amaçlarımızdan bir diğeridir. Bununla birlikte, bu kavramların açıklamasına geçmeden önce, bizce ilginin artmasına ve sorunun önemine vurgu yapan 2009 Stockholm Eylem planı ve arkasından günümüze kadar yolsuzluk algısının geçirdiği sürece kısaca değinmek yerinde olacaktır.

2009 yılının son çeyreğinden itibaren, Stockholm Eylem Planı ile Avrupa Birliği üye ülkeleri yolsuzlukla mücadele önlemlerine daha fazla yoğunlaşma şansı buldular. Bu plan, özellikle geçiş ekonomileri olarak adlandırdığımız ülkelerde farklı etkiler doğurmuştur. Son dönemlerde geçiş ekonomilerinde yolsuzluk kavramı, iki temel nedenden dolayı daha fazla odaklanılan bir konu haline gelmiştir. İlk olarak, bu ekonomilerde uygulamalara temel olacak elverişli ve güvenli bilgiye ulaşma sorunu vardı ve kontrolden çıkan yolsuzluk sorununa çözüm bulmak amacıyla Dünya Bankası gibi kuruluşlar finansal ve teknik yardım sağlamaya başlamışlardı. İkinci olarak da, konuyla ilgili anlamlı çalışmaların ilerlemesi, verilerin toplanması için bir süre beklemek zorunda kalınmıştı.

Özellikle 2010 yılından sonra veri toplama konusunda yaşanan gelişmeler, çalışmaları olumlu yönde etkilemiştir. Bu anlamda, bu verilerden hareket ederek

oluşturduğumuz Tablo-1'e bakarsak; toplam 168 ülke içerisinde 2012-2015 dönemi kamu sektöründe yaşanan yolsuzluk düzeyini ölçen bir tablo ile karşılarız. Skorlar 0-100 arasında sıralanmakta ve 100 skoru en düşük yolsuzluk düzeyini temsil etmektedir.

Tablo-1 Geçiş Ekonomileri İçin Yolsuzluk Algısı İndeksi – (2012-2015)

Sıra	Ülke	2015	2014	2013	2012
119	Azerbaycan	29	29	28	27
107	Beyaz Rusya	32	31	29	31
95	Ermenistan	35	37	6	34
23	Estonya	70	69	68	64
48	Gürcistan	52	52	49	52
123	Kazakistan	28	29	26	28
123	Kırgızistan	28	27	24	24
40	Letonya	55	55	53	49
32	Litvanya	61	58	57	54
103	Moldova	33	35	35	36
119	Rusya	29	27	28	28
130	Ukrayna	27	26	25	26
153	Özbekistan	19	18	17	17
69	Bulgaristan	41	43	41	41
50	Hırvatistan	51	48	48	46
37	Çek Cum.	56	51	48	49
50	Macaristan	51	54	54	55
66	Makedonya	42	45	44	43
30	Polonya	62	61	60	58
58	Romanya	46	43	43	44
50	Slovakya	51	50	47	46
35	Slovenya	60	58	57	61
71	Sırbistan	40	41	42	39
154	Türkmenistan	18	17	17	17

Kaynak: <http://www.transparency.org/cpi2015>

Burada yer almamasına rağmen, ilgili dönemde İskandinav ülkelerinin en az yolsuzluk düzeyi ile ilk sıraları aldıklarını, son sıralarda ise Somali, Kuzey Kore ve Afganistan gibi ülkelerin olduğunu söylemeliyiz. Tabloyu geçiş ekonomileri açısından değerlendirdiğimizde; Estonya ilk sırayı alırken onu sırasıyla Polonya, Litvanya, Slovenya ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerin izlediğini görmekteyiz. Bu ülkeler arasında Özbekistan ve Türkmenistan gibi ülkelerin sırasıyla 153. ve 154. sıraları aldıklarını görmekteyiz.

Yine bu tabloda yeni Avrupa Birliği üyeleri olan Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya ile son üye olan Hırvatistan gibi ülkelerin yolsuzlukla mücadele konusunda epey bir yol adıkları görülmektedir.

Biz bu çalışmamızda, bu alınan yolun engellerini ve yaşanan gelişmeleri, yukarıda da belirttiğimiz üzere, kimi yeni kavramlar etrafında değerlendirmeye çalışacağız. Yani bu kavramlar etrafında yolsuzluk konusunda betimleyici sonuçlar elde edebilmeyi sorusunun cevabını bulmaya çalışacağız. Şimdi bu kavramları sırasıyla açıklamaya başlayabiliriz.

1. Politik davranışlar ve bürokrasiye yansımaları

Yolsuzluk kavramının politik davranışlar bağlamında değerlendirmesine, hangi dürtülerin bu süreci doğurduğuna ilişkin yaklaşımları ele alarak başlamak yerinde olacaktır. Örneğin, Colambatto's (2003) bürokratik kesimin yolsuzluk algısını açıklarken; yolsuzluk yaparak kendilerine yakın kesimlere avantaj sağladıklarını, ancak bunun dışındaki kesimlerin ise maliyetini arttırarak olumsuz bir süreç yaşandığını vurgulamaktadır. Bunun bir tür, üçüncü şahıslara ait özel mülkiyetin, ayrımcılık yaratacak şekilde el değiştirmesi süreci olarak da görülebileceğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra, hukuki süreçlerin işleyişi sırasında kendilerine haksız kazanç elde edecekleri süreçleri menfaat sağlamak adına kullandıkları da (sözüm ona süreci hızlandırmak adına) not edilmelidir.

Elbette bürokratların keyfi davranışlarının etkisizliğe yol açabileceği de unutulmamalıdır (X Etkisizliği bağlamında değerlendirilebilir). Özellikle geçiş ekonomilerinde bürokrasinin devraldığı mirasın bu tip olumsuz sonuçlara yol açma eğiliminin daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu ülkelerde bürokratik otoritenin gücü ve yozlaşma derecesi, aynı zamanda suistimaller için uygun bir ortamın bulunduğu anlamına gelir. Eğer sistem kendi içerisinde bir takım boşluklar yaratmış ve önlemler yetersiz kalmışsa, yolsuzluğun görülme sıklığı artabilir.

Yine, geçiş ekonomileri için yolsuzluk değerlendirmesinde ekonomistlerin kamu kesiminin büyüklüğü ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi test etmiş olmaları şaşırtıcı değildir. Ancak, kamu sektörünün büyüklüğü ile yolsuzluk endeksleri karşılaştırıldığında, aradaki bağın anlamını yitirdiği, başka bir deyişle kıyaslamada anlamlı bir bağ olmadığı söylenebilir. Nitekim, kamu sektörünün göreceli küçük olduğu pek çok az gelişmiş ülke, yolsuzluk açısından kötü bir performansa sahiptir (Arslan,2014:182).

Aynı şekilde, Nowak (2001) tarafından belirtildiği gibi, kamunun kaynak dağılımındaki (özellikle transfer harcamaları ve sübvansiyonlar) rolü ile yolsuzluk arasındaki ilişki, test edilen bir diğer unsur olarak göze çarpmaktadır. Nihayet, kamu kesiminin yönetim modelinin de ele alınması gereken bir diğer değişken olduğu vurgulanmıştır.

Diğer taraftan, sürece politik güç ve bürokrasinin ulaştığı boyut açısından baktığımızda; Persson ve diğerleri (2000) tarafından öngörülen teorik modelde anlatıldığı üzere, çok partili sistemde rant kollama ve yolsuzluk sürecinin farklı boyutları mevcuttur.

Bazı bürokratların sürekli aday gösterilmesi ve seçilmeleri, neticede kendi seçmenlerine karşı hesap verilebilirlik noktasında eksikliklere neden olabilir. Bu süreç aynı zamanda dağıtımına konu olan kaynakların büyüklüğü, bütçenin yeniden dağıtım mekanizmasındaki rolü ve özellikle koalisyon hükümetleri döneminde yaşanan muhtemel pazarlıkların yol açtığı verimsizlik boyutuyla dikkat çekicidir. Seçmenlere hesap verilebilirlik noktasında koalisyonların tek parti hükümetlerine oranla daha dezavantajlı olduğu düşünülse de, bunun her kurulan koalisyon hükümeti için geçerli olacağını söylemek mümkün değildir (Mueller,2005,s.61).

Diğer taraftan, genel olarak verimsiz büyüyen, hantal bir bürokrasi yapısının yolsuzluğa daha fazla eğilimli olduğu söylenebilir (Goel ve Budak,2006,s.244).

Elbette, tüm kamu kurumlarında ve/veya özel sektörde eşit bir yolsuzluk düzeyinin olduğunu ve ortaya çıkan uygulamaların standart olduğunu söylemek mümkün değildir. Kurum ve bireylerin davranışsal nitelikleri ve kültür bağlamında değerlendirebileceğimiz birçok olgu bu süreçte etkilidir. Örneğin Acar ve Emek (2008) yaptıkları çalışmada; kimi ülkelerde yolsuzluk uygulamalarını; patronaj, adam kayırma ve nepotizm şeklinde ortaya koyarken, başka kimi ülkeler için nüfus ticareti, rüşvet ve lobicilik faaliyetleri anlamında ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.

Açıklanması gereken bir başka husus da, özel sektörde yaşanması muhtemel yolsuzluk süreçlerinin daha az çalışılmış olduğu ve ancak son dönemde bu konuya ilgi gösterilmiş olmasıdır. Bunun nedenleri üzerine birçok şey söylenebilir. Örneğin Argandona (2003) özel kesimin yolsuzluk algısı üzerine neden daha az yoğunlaştığı ile ilgili bir takım görüşler öne sürmüştür. Buna göre: 1. özel sektörün fayda maksimizasyonu üzerinden kendi çıkarlarını korumada daha etkili olacağını varsaymak olası gözükmemekte ve bu anlamda bu kesimde göreceli olarak yolsuzluğun dahaz görülebileceği ihtimaline vurgu yapılmaktadır, 2. Aynı şekilde, özel sektörde yolsuzluğa yatkın davranış türü için daha az teşvik edici davranış olduğu görüşü yaygındır. Bunu destekleyecek dürtülerin etkin rekabete işaret ettiği görülmektedir. Yani, verimsiz rekabet er ya da geç piyasa tarafından cezalandırılacaktır, 3. Özel kesimin rol aldığı yolsuzluk süreçleri yine göreceli olarak, kamuoyunda daha az yer almaktadır. Çünkü bu tip davranışların görülme sıklığı daha az ve başarılı olma olasılığı düşük olduğundan, kamuoyunun ilgisini çekmemektedir. Bir başka deyişle, özel sektörün kendisi de bu açıdan kamuoyunun önüne gelmemek adına maksimum çabayı göstermektedir.

Bu şekilde bazı önemli hususlara değindikten sonra, geçiş ekonomilerinin kendilerine özgü durumundan bahsetmek yerinde olacaktır. Buna göre, bir açıdan geçiş ekonomileri için avantajlı bir durumdan bahsedilebilir. Şöyle ki; daha önce birçok deneyim yaşayan ve bugün gelişmiş ekonomiler olarak tabir ettiğimiz ülkelerin tecrübeleri onlar için iyi birer örnek oluşturabilir. Ancak, daha önemlisi kendilerinin yaşadığı tecrübelerle oluşturdukları kimi kontrol mekanizmalarının (yolsuzluk önleyici kontrol politikaları ve yükümlülük mekanizmaları) başka ülkeler açısından önemli birer örnek teşkil ettiğini belirtmek gerekmektedir.

Örnek olarak Wallace ve Latcheva (2006), Merkez ve Doğu Avrupa'daki geçiş ekonomilerini kapsayan kayıtdışı ekonomi konusunda yaptıkları çalışmada, ilgili ülkelerde hanehalkını kapsayan örneklemelerin, kısmen veya tamamen formal ekonominin dışında yer aldığını göstermişlerdir.

Yine, Rosser ve diğerleri (2003), kimi geçiş ekonomileri için gelir dağılımı ile yer altı ekonomisinin boyutları arasında ilişki kuran bir ekonometrik model yapmışlardır. Buna göre; Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Beyaz Rusya gibi gelir dağılımının göreceli olarak daha adil dağıldığı ülkelerde kayıtdışı faaliyetlerin daha az görüldüğü, tersine Gürcistan, Rusya ve Ukrayna gibi gelir dağılımının daha kötü olduğu ülkelerde kayıtdışı faaliyetlerin daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır.

Yine Kaminski'lerin (2001) dile getirdiği bir başka yaklaşım ilgi çekmiştir. Buna göre; özellikle post-komünist ülkelerde yolsuzluk kavramı daha geniş bir alanı ifade etmektedir. Özellikle resmi kurum ve kuruluşların pasifize olmaları, bunların dışındaki bir takım güçlerin rant alanlarını genişleten bir unsur olmuştur. Burada ifade edilen görüş, bir bakıma mafyatik ilişkilerin ve gücün öne çıkması ve ekonomideki kaynak dağılımında söz sahibi olması anlamına da gelmektedir.

Nihayet, özellikle gündemde olan liberal-rasyonalist yolsuzluk algısının eleştirisini yapan görüşlerin de olduğunu belirtmek gerekmektedir. Örneğin Bukovansky 2006 yılında yaptığı bir çalışmada, liberal görüşlerin ağırlıkta olduğu alan çalışmalarında geçtiğimiz son on yılda kuzey-güney gelişmişlik farkını açıklamakta yolsuzluk vurgusuna gerektiğinden çok daha fazla yer verildiğini (hatta neredeyse en önemli değişken olarak ele alındığını) vurgulamaktadır. Bu anlamda, küreselleşme süreci çokuluslu şirketlerin kimi davranışlarını göz ardı ederek, sorumluluğu tamamen, geçiş ekonomileri için, geçmiş 'Doğu Bloku' uygulamalarına yıkmıştır. Bununla birlikte, Milner (2005) sadece küreselleşme sürecinin değil, yanı sıra uluslararası kurum ve kuruluşların da bu algıyı yaratma anlamında bir hayli etkili olduğunu belirtmektedir.

2. Kurumsal sosyal sorumluluk

Bu çalışmada ele aldığımız diğer bir olgu kurumsal sosyal sorumluluk olarak adlandırılabilir. Bu bağlamda Luo'nun da (2006) belirttiği gibi; politika uygulamaları, kurumsal sosyal sorumluluk ve yolsuzluk arasında kurulacak ilişki şimdiye kadar yeterince çalışılmamıştır. Bu konuların birbirine eklenmiş olduğu ekonomi, hukuk, sosyoloji, siyaset bilimi gibi alanlarla ilişkisi henüz ortaya tam olarak konulamamıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz bu ilişki, günümüz dünyasında özellikle çok uluslu şirketler açısından çok önemlidir. Çünkü bu şirketler yeni pazarlarda aktif olmaya çalışırken, faaliyet gösterdikleri bu yeni ülkelerdeki politik ortam ve yolsuzluk algısı, kendi iş yaratma kapasitelerini ve verimliliklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Diğer taraftan, bu durum yükselen piyasalar için de üzerinde düşünülmesi ve politika uygunmasını gerektiren bir süreç halini almıştır.

Bu sürecin nasıl işlemesi gerektiği ile ilgili olarak yapılması gerekenleri özetlemek gerekmektedir. Yani yolsuzluğu önleme adına, özellikle çokuluslu şirketlerin

kurumsal sosyal faaliyet alanını, bir nevi eğitim ve paylaşım sürecine döndürmesi anlamında yapılacak olan faaliyetlerin belirlenmesi önem taşımaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak, merkezi New-York'ta bulunan CBR adlı düşünce kuruluşunun 2002 yılında yayımlanan raporu örnek gösterilebilir. Bu raporda ilk olarak iki temel kavram öne çıkmaktadır. Bu kavramlar; kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında çok uluslu şirketlerin yerel hükümetlerle kuracakları ilişkiyi açıklayan **kararlılık** ve **işbirliği** kavramlarıdır. İkinci olarak ise, bu iki temel kavramın birbiriyle çelişmeden uygulanabileceği bir ortam yaratmak ve yolsuzlukla mücadele anlamında bir temel oluşturulması konusuna değinilmektedir. Ayrıca, çok uluslu şirketlerin gittikleri bu yeni ülkelerde bu algıyı oluşturma anlamında neler yapmaları gerektiği konusunda önerilere yer verilmiştir.

İşte bu noktada kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin niteliği önem taşır.

Bu sosyal sorumluluk faaliyetlerinin niteliklerine daha yakından bakmak istiyoruz. Bunu yaparken dört ana eksen üzerinden tartışmayı geliştirmeyi amaçlıyoruz.

a.Kamusal faydayı temel alan katkılar: Burada esas olan yaklaşım, yapılan katkıların niteliğiyle ilgili olarak, ilgili ülkedeki eğitim, çevre kirliliğinin azaltılması, sağlık alanında yapılacak yardımlar ve altyapı harcamaları gibi sosyal ve kamusal ihtiyaçları giderici bir yönde yapılmasını ifade etmektedir.

b.Etik kodlar: Faaliyet gösterilen ülkedeki ortak şirket veya şirketlerle birlikte belirlenmiş, deklare edilmiş, uygulanmakta olan ve sürekli izlenen etik kodlar üzerinden çalışma esaslarını belirlemeyi esas almaktadır.

c.Organizasyonel güvenilirlik: Kurulacak organizasyon yapısını yerli hissedarların gözünde şeffaflık, hesap verilebilirlik kavramları çerçevesinde, ürün kalitesinden ve kurum itibarından ödün vermeksizin kurmak ve sürdürmeyi ifade etmektedir.

d.Kaynak etkinliği: Çokuluslu şirketlerin yatırım kaynaklarını ev sahibi ülkenin ekonomik ve sosyal gelişim ihtiyaçları doğrultusunda tamamlayıcı yönde yapmasını kapsamaktadır (CBR Raporu,2002;CSR Europe,2009; Luo,2006,s.749).

Geçiş ekonomileri yukarıda bahsettiğimiz sosyal sorumluluk projelerinin uygulanması anlamında daha az gönüllü, daha doğrusu daha az özen gösterme eğiliminde olmuşlardır. Bununla birlikte, bölgede kurumsal sosyal sorumluluk anlamında farkındalık ve uygulamalar hızlıca ilerlemektedir. Tersine merkezleri Batı Avrupa'da olan şirketlerin kendileri değişimin ana unsuru olmalarına rağmen, yerel düzeyde sivil toplum, medya ve kamu otoritesinin baskıları da oldukça zayıf kalınca, daha hızlı bir gelişime ayak uyduramamışlardır (CSR,2009).

Sonuç olarak, kurumsal sosyal sorumluluğun özellikle geçiş ekonomileri açısından yolsuzlukla mücadele konusundaki öneminin anlaşılması (özellikle algı yaratma konusunda) topyekün yatırım yapılan ülkedeki aktörlerin sürece dahil edilmesine bağlıdır.

Örneğin Fernandez ve Souto (2009), günümüzde çokuluslu şirketlerin küresel ekonomideki ağırlıklarına vurgu yaparak; uygulanacak kurumsal sosyal sorumluluk girişimlerinin kültürel, sosyal ve çevresel etkilerine dikkat çekmiştir. Özellikle sosyal sorumluluk projelerinin mikro düzeyde algı değiştirici etkileri önemlidir. Bu etkinin artması için, uygulanacak proje seçimi yanında uygulanacak ülkenin kendine özgü yapısı, gerek özel gerekse kamu sektörü bağlamında, doğru değerlendirilmelidir.

3. Lobi faaliyetleri

Yolsuzluk ile ilgili olarak üçüncü kavramımız lobi faaliyetleri başlığı altında toplanabilir. Bilindiği üzere, günümüzde lobi faaliyetleri birçok alanda kaynak ve güç dağılımı konusunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle kimi stratejik sektörlerde (silah, kimya, telekomünikasyon vb.gibi) bu faaliyetler belirleyici olmaktadır. İşte bizim burada yolsuzluk kavramıyla ilgili ilişkilendireceğimiz lobi faaliyetleri elbette formal anlamda yapılan tüm faaliyetleri kapsamaktadır.

Bu konuyla ilgili öncü ekonometrik çalışmalardan birinden bahsederek konuyu detaylandırabiliriz. Campos ve Giovannoni 2007 yılında yaptıkları bir çalışmayla, lobicilik faaliyetleri ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi 25 geçiş ekonomisi ve 400 dolayında firma kapsamında ölçmeye çalışmışlardır. Buradaki temel varsayımlardan ilki; lobi faaliyetlerinde muhatap alınan siyasetçi ve/veya bürokratların ikna edilmesi sürecinde yapılan yasal ödemelerle, rüşvet olarak verilen ve muhtemelen tek seferle sınırlı kalan ödemelerin tamamen farklı olduğu varsayımdır. İkinci varsayım ise; bu faaliyetler kapsamında, firmaların bürokratlara karşı pazarlık gücünün yapacakları yatırım miktarını azaltabileceği yönünde olduğunu varsaymaktadır. Ancak bu durum, firmalarla politikacıların pazarlığı söz konusu olduğunda etkisini yitmektedir. Yani bürokratlara ödenecek informal ödemeler, taahhüt edilen yatırım miktarını olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte, politikacılar buldukları yöntemlerle bu durumu bir şekilde tolere etmeyi seçmektedirler.

Burada öne çıkan husus formal anlamda yapılan lobicilik faaliyetlerinin yolsuzluk ile negatif bir ilişki içerisinde olduğu gerçeğidir. Yani, bürokratlara rüşvet vermeyi seçen bir şirket, lobi faaliyetleri yapmaktan uzak duracaktır. Bu özellikle sermaye çekmek durumunda olan yükselen ekonomiler için olumlu bir durum değildir. Diğer taraftan, gelişmiş ekonomilerde ve büyük ölçekli firmalarda lobicilik daha etkin ve önemli bir uygulama olarak görülürken, tersine gelişmekte olan ülkelerde ve daha küçük ölçekli firmalarda böyle değildir. Diğer taraftan, kamu yatırımları ile yolsuzluk arasında güçlü bir pozitif ilişki bulmuş olan Tanzi ve Davooidi (1997), kamu kesimine yapılacak yatırımlar konusunda lobi faaliyetlerinin yapılamadığı durumda, yolsuzluk ihtimalinin oldukça güçlü bir hale geleceğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan, Mauro 1995 yılında yaptığı bir çalışmada yolsuzluk olgusu ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiye vurgu yapmıştır. Buna göre, yolsuzluk ile büyüme, toplam yatırımlar ve gayrisafi yurtiçi hasıla arasında negatif bir ilişki olduğu sonucu, model aracılığıyla, ortaya konulmuştur.

Bununla birlikte, ekonomik büyümesini hızlandırmak ve kişi başına milli gelirini arttırmak isteyen geçiş ülkeleri ve yükselen ekonomiler, daha az yolsuzluk

ve/veya daha fazla finansal şeffaflık eğiliminde olmak zorundadır. Bu durum istatistiksel olarak da kanıtlanmıştır. Bu anlamda, resmi lobi faaliyetleri şeffaf bir şekilde yürütülmeli ve verilen ödünler noktasında kamuoyu doğru bir şekilde bilgilendirilmelidir (Ellis ve Fender,2006,s.126).

4. İş etiği

Bu çalışmamızda yolsuzluk ile ilgili olarak değineceğimiz son kavram iş etiği kavramıdır. Yukarıdaki bölümde lobi faaliyetleri ile yolsuzluk arasında negatif bir ilişki olduğundan ve lobi faaliyetlerine katılımın artmasıyla, yolsuzluğa bulaşmanın azalması biçiminde bir gelişmenin söz konusu olduğundan bahsetmiştik. Bu bölümde ise, iş etiği kavramıyla yolsuzluk arasında var olduğunu düşündüğümüz ilişkiyi açıklamaya çalışacağız

Geçtiğimiz dönemde, araştırmacılar uluslararası iş etiğinin farklı yönlerini analiz etmişlerdir. Elde edilen bulguları şu şekilde sıralayarak açıklamak mümkün görünmektedir:

a.Yurtiçinde ve dışında iş kurulacak çevrenin farklılıkları mevcuttur: Bu farklılıklara ilişkin Czinkota (1997) yaptığı çalışmada, yerel piyasa için stratejisini pazardan elde ettiği bilgilere ve bulgulara dayanarak oluşturma tezinden hareket eden firmaların, Rusya ekonomisindeki gelişmelere ve yeniliklere daha çabuk ayak uydurduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Diğer taraftan, Barclay ve Smith (2003) tarafından yapılan bir çalışma ile gelişmiş ülkelerde iş etiği kavramı analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analizde, iş etiği kavramı iş yapılacak çevre koşulları açısından ve “Modernite Yansıması” adı altında kuramsal bir yapı kapsamında ele alınmıştır. Buna göre, koşulların sürekli bir değişim içerisinde olduğu iş yaşamında ve genel olarak yaşamın her yerinde bir devinin söz konusu olmaktadır. Günümüzde, küreselleşen piyasalar ve bilgi teknolojisi her bir ülkeyi geçiş aşamalarında bırakmakta, daha açık bir deyişle, statik veya kalıcı istikrar altında piyasa yapısı giderek imkansız hale gelmektedir.

b.Yurtiçinde ve dışına çalışma ortamlarında işin ahlaki yükümlülükleri: Burada, gerek ulusal gerekse uluslararası firmaların yurtdışındaki yatırımları çerçevesinde, karşılaşılabilecek ahlaki norm ve yükümlülükler konusunda bilgi sahibi olmaları ve buna göre politika belirlemeleri konusunda vurgu yapılmaktadır. Bu noktada, ahlaki yükümlülüklerinin neler olduğu konusunda bir ön hazırlık yapılması, firma maliyetlerini arttırıcı yönde bir etki yaratabilir.

c.Var olan kültürel dokunun firmaların iş etiği konusuna olan yaklaşımları üzerine olan etkisi: Burada ise, kültürel öğelerin çeşitliliği ve ülkeden ülkeye farklılıkları konusuna dikkat çekilmektedir. Mesela Rusya’da kültürel yapılanmanın yabancı sermayeli firmaların etkinliği üzerine Fey ve Denison (2003) tarafından yapılan çalışma buna örnek gösterilebilir. Bu çalışmada, ayrıca bir geçiş ekonomisi için kültür ve etkinlik arasında çok yönlü bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Bununla ilgili olarak, 'Rus kültürü'nün kimi yönlerini algılamada sorun yaşayan firmaların, uzun süre iş yapma kapasitelerinin düşeceği sonucuna varmışlardır.

Yine Mutascu tarafından yapılan bir diğer çalışmada, 1996-2008 döneminde Avrupa Birliği üyesi 27 ülke için yolsuzluk analizi yapılmıştır. Bu modelde, bir veri havuzu oluşturularak, yolsuzluk ile ekonomik, kültürel ve dinsel değişkenler arasındaki ilişki regresyon analizi ile bulunmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; sosyal refah, güç uzaklığı (hierarchy kurumlarda ve örgütlerdeki eşit olmayan güç dağılımının kabul edilebilirlik derecesi), bireysellik, erkillik, belirsizlik toleransı ve dinsel ölçütlerin yolsuzluk üzerinde anlamlı ölçüde etkileri olduğu belirtilmiştir.

Bu bulgular bize Hofstede'nin oluşturmuş olduğu kültürel ölçütleri de hatırlatmaktadır (Sakinç ve Cura,2012,s.45).

Son olarak, Husted 1999 yılında yaptığı bir çalışmada, yüksek oranda belirsizlik toleransı, erkillik ve güç uzaklığı ölçütünün, yolsuzluk yaratma anlamında kültürel bir baskı oluşturacağını belirtmektedir. Nichols ve diğerleri ise (2004) yolsuzluğu toplumların tarihsel gelişmelerinin bir süreci olarak ele aldıkları çalışmalarında, başka bir ülke egemenliğinde geçen süre, demokratik süreç ve geçiş dönemlerinin yolsuzluğun açıklanmasında etkili faktörler olduğunu belirtmektedir.

d.Bireysel ve kurumsal yükümlülükler arasındaki ilişki: Bu konuda farklılıkların belirlenmesi noktasında, önceliklerin tespit edilmesi önem taşımaktadır. Zaman zaman bu iki yükümlülüğün birbiriyle çelişmesi sözkonusu olmaktadır. Yükümlülüklerin kurumlara etkisi, bireyselle göre elbette daha fazla olacaktır (Corderio, 2003,s.328).

İş etiği konusundaki yaklaşımları bu şekilde açıkladıktan sonra, farklı yaklaşım sergileyen son bir bakış açısıyla konuyu tamamlamak amacındayız.

Bu yaklaşım Zyglidopoulos and Fleming (2008) tarafından yapılan çalışmayla gündeme gelmiştir. Zyglidopoulos ve Fleming “etik mesafe” adını verdikleri yaklaşımlarında, iki temel hipotezi, kavramı açıklamak adına gündeme taşımışlardır. İlk olarak; yolsuzluğun görünümünü statik veya sabitten ziyade dinamik bir olgu olarak görmek gerektiğini öne sürmüşlerdir. Süreci dinamik bir yaklaşımla ele almak, konunun gereksiz detaylardan arındırılması anlamına da gelmektedir. Yaşanılan yolsuzluk olaylarında, bireylerin “sürekli tahribat” yaratacak masumiyetden suçlu psikozuna geçme süreçlerinin vicdani bir karar olarak algılanmaması gerektiğini vurgulayarak, yolsuzluğa bulaşma dürtüsünün daha rasyonel bir süreç olarak ele alınması gerektiğini belirtmişlerdir. İkinci olarak ise, daha kurumsal bir önerme söz konusudur. Buna göre, insanların yer aldıkları kurumlarda farklı motivasyon ve güdülenmelerle, yolsuzluğa bulaşma isteklerinin azalması noktasında yönetsel yenilik ve buluşlara ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir.

Sonuç

Bu çalışmamızda gittikçe artan ölçüde bir sorun niteliği taşıyan yolsuzluk sürecini ve yolsuzlukla mücadele yöntemlerini farklı kavramlarla açıklamaya çalıştık. Giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere, bunu yaparken dört ana kavram üzerinden hareket ettik.

Bu kavramlardan ilki, politik aktörlerin bu sürece etkileri ile ilgili öne çıkan bazı yaklaşımlardır. Özellikle doğru örgütlenmemiş kamu sektörünün hem kaynak dağılımı hemde etkinlik ve verimlilik adına önemli sorunlar doğurduğu bir gerçektir. Ancak, kamu sektörünün göreceli olarak gerilediği ülkelerde dahi siyasal karar alma sürecinin aktörleri nepotizm, rant-kollama, yetki alanlarını genişletme ve ahbap-çavuş kapitalizm'ine doğru yol alma noktasında -maalesef- ders almış görünmemektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin de yolsuzluk algısı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Özellikle sermaye ithal etmek durumunda olan yükselen ekonomilerin umudu olan yabancı sermayenin, iş yaptığı ülkelerde kültürel değişim ve şeffaflığı artırma konusunda yapacağı çok şey olduğu görülmektedir. Bu durum sadece yükselen ekonomiler açısından değil, sermayenin kendini yeniden yaratması ve sürdürülebilirlik adına da önemli hamleler olacaktır.

Lobi faaliyetleri ve iş etiği kavramları konusunda, kimi ülkelerde henüz algı değişikliğine yol açacak gelişmeler olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak lobiciliğin geliştiği sektör ve ekonomilerde daha az yolsuzlukla karşılaşılması bir tesadüf değildir. Lobi faaliyetlerinin şeffaflığının artması, bu sürecin doğru yönetilmesi noktasında hayati öneme sahiptir. Aynı şekilde, iş etiği konusu da kanımızca son derece önemli, ancak yeterince ele alınmamış konulardan birisidir. Yolsuzlukla mücadele noktasında, kültürel ölçütlerin etkili olduğu ve bize yeni bakış açıları kazandırdığı artık kabul edilen bir husustur. Ancak, sosyolojik unsurların ölçülmesi ve ortaya konulmasında önemli gelişmeler olmasına rağmen, bunun başka bilim dallarıyla ilişkilendirilmesi anlamında yeterince gelişme olduğu söylenemez. Bu çalışmanın yapılma amacının da bu noktanın geliştirilmesine katkıda bulunmak olduğu ifade edilmelidir. Daha güncel, geniş kapsamlı ve deneysel bulgular, artık kronik hale geldiği kabul edilen yolsuzluk sorununun çözümüne yardımcı olma konusunda, önemli temel taşı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar,M.,Emek,U.(2008), "Building a Clean Government in Turkey: Pillars, perils, and prospects", *Crime Law Soc Change*, 49:185-203.
- Argandona,A.(2003), "Private-to-Private Corruption", *Journal of Business Ethics*, 47: 253-267.
- Arslan,C.B.(2014), "Kamu Sektörünün Büyüklüğü ve Yolsuzluklar", *Kamu Maliyesinde Güncel Sorunlar* (Ed.Berksoy,T.ve Şahin,M.), Seçkin Yayıncılık Vergi&Maliye No.45: 175-184.
- Barclay,J. and Smith,K.(2003), "Business Ethics and the Transitional Economy: a Tale of Two Modernities", *Journal of Business Ethics*, 47:315-325.
- Bukovansky,M.(2006), "The Hollowness of Anti-Corruption Discourse", *Review of International Political Economy*, 13:181-209.
- Campos,N.,Giovannoni,F.(2007), "Lobbying, Corruption, and Political Influence", *Public Choice*, 131:1-21.
- Colambatto,E.(2003), "Why is Corruption Tolerated?", *The Review of Austrian Economics*, 16: 363-379.
- Conference Board Research Report (2002), *Company Programs for Resisting Corrupt Practices: a Global Study*, Research Report (1279-00-RR), New York.
- Corderio,W.P.(2003), "Should Business Ethics Be Different in Transitional Economies?", *Journal of Business Ethics*, 47:327-334.
- CSR Europe Documents(2009), *Country Insights by CSR, A Guide to CSR in Europe*, CSR Europe Documents.
- Czinkota,M.R.(1997), "Russia's Transition to a Market Economy: Learning about Business", *Journal of International Marketing*, 5:73-93.
- Ellis,C.J. and Fender,J.(2006), "Corruption and Transparency in a Growth Model", *International Tax and Public Finance*, 13:115-149.
- Fernández,B. and Souto,F.(2009), "Crisis and Corporate Social Responsibility: Threat or Opportunity?", *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 2: 36-50.
- Fey,C.F. and Denison,D.R.(2003), "Organizational Culture and Effectiveness: Can American Theory Be Applied in Russia?", *Organization Science*, 14:686-706.
- Goel,R.K. and Budak,J.(2006), "Corruption in Transition Economies: Effects of Government Size, Country Size and Economic Reforms", *Journal of Economics and Finance*, 30:240 - 250.
- Husted,B.(1999), "Wealth, Culture, and Corruption", *Journal Of International Business Studies*, 30:339-360.
- Kaminski,A. and Kaminski,B.(2001), "Governance and Corruption in Transition: the Challenge of Subverting Corruption", *Economic Survey of Europe*, 2:117-44.
- Luo,Y.(2006), "Political Behavior, Social Responsibility, and Perceived Corruption: a Structuration Perspective", *Journal of International Business Studies*, 37: 747-766.
- Mauro,P.(1995), "Corruption and Growth", *The Quarterly Journal of Economics*, 110: 681-712.

- Milner, H.V. (2005), "Globalization, Development, and International Institutions: Normative and Positive Perspectives", *Perspectives on Politics*, 3:833-854.
- Mueller, D.C. (2005), "Constitutional Political Economy in the European Union", *Public Choice*, 124:57-73.
- Mutascu, M.I. (2010), "Corruption, Social Welfare, Culture and Religion in European Union", *Transition Studies Review*, 16:908-917.
- Nichols, P., Siedel, G., and Kasdin, M. (2004), "Corruption as a Pan-Cultural Phenomenon an Empirical Study in Countries at Opposite Ends of the Former Soviet Empire", *International Law and Justice*, 39:215-256.
- Nowak, R. (2001), "Corruption and Transition Economies", Presented to the Preparatory Seminar for the Ninth OSCE Economic Forum, Bucharest (27-28 March), 1-14.
- Persson, T., Roland, G., and Tabellini, G. (2000), "Comparative Politics and Public Finance", *Journal of Political Economy*, 108:1121-1161.
- Rosser, B., Rosser, M.V., and Ahmed, E. (2003), "Multiple Unofficial Economy Equilibrium and Income Distribution Dynamics in Systemic Transition", *Journal of Post Keynesian Economics*, 25:425-47.
- Sakinç, S. ve Cura, S. (2012), "Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler", (Ed. A. Kemal Çelebi), Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Bşk. Yayın No: 2012/418:33-60.
- Tanzi, V. ve Davoodi, H. (1997), "Corruption, Public Investment, and Growth", IMF Working Paper, No. 97/139, New York.
- Wallace, C. and Latcheva, R. (2006), "Economic Transformation Outside the Law: Corruption, Trust in Public Institutions and the Informal Economy in Transition Countries of Central and Eastern Europe", *Europe-Asia Studies*, 58:81-102.
- Zyglidopoulos, S.C. and Fleming, P.J. (2008), "Ethical Distance in Corrupt Firms: How Do Innocent Bystanders Become Guilty Perpetrators?", *Journal of Business Ethics*, 78: 265-274.
- <http://www.transparency.org/cpi2015> Erişim Tarihi 28/04/2016, 14:07.
- <http://www.politico.com/lobbying> Erişim Tarihi 10/08/2015, 16:20.

